

Handelshögskolan
VID GÖTEBORGS UNIVERSITET

Juridiska institutionen

Uppsats för tillämpade studier på programmet för juris kandidatexamen

30 poäng

Allmän avtalsrätt

Hösten 2009

The Golden Victory —
skadestandsberäkning vid hävning och betydelsen av
händelser efter hävningstidpunkten

Författare: Fride Raaman
Handledare: Christina Ramberg

The Golden Victory

- *skadeståndsberäkning vid hävning och betydelsen av händelser efter hävningstidpunkten*

Huvudregeln vid beräkning av kontraktuella skadestånd är att den icke kontraktsbrytande parten ska kompenseras och försättas i samma ekonomiska ställning som om kontraktsbrottet inte begåtts. Det är inte klarlagt vilken betydelse händelser som inträffar efter tidpunkten för hävning får för skadeståndsberäkningen. Hur ska man förhålla sig till händelser som reducerar värdet av kontraktuella rättigheter, när de inträffar efter hävningstidpunkten? Det är en fråga om avvägning mellan intresset av materiell rättvisa å ena sidan samt förutsebarhet och effektiv tvistlösning å andra sidan. Frågan har nyligen ställts på sin spets i engelska House of Lords. Rättsfallet the Golden Victory har orsakat en omfattande debatt i England.

1 Rättsfallet i korthet

Golden Strait Corporation ("Hyresgivaren") och *Nippon Yusen Kubishka Kaisha* ("Hyrestagaren") träffade ett sjuårigt tidsbefraktningsavtal ("Hyresavtalet").¹ Efter ca tre år meddelade Hyrestagaren att han inte hade för avsikt att fullgöra Hyresavtalet och återlämnade tankerfartyget. Hyresgivaren "accepterade" Hyrestagarens kontraktsbrott, vilket enligt engelsk rätt innebär att avtalet hävs och att Hyresgivaren har rätt till skadestånd för den skada som han har lidit. I ett första skiljeförfarande fastslogs att Hyrestagaren hade begått ett kontraktsbrott och att kontraktet hade hävts. Eftersom marknadshyrespriserna vid tidpunkten för hävningen var lägre än den avtalade hyran, hade Hyresgivaren rätt till skadestånd motsvarande mellanskillnaden enligt en abstrakt skadeståndsberäkning.

Hyrestagaren överklagade skiljedomen utan framgång och parterna började förhandla om att återuppta Hyresavtalet på de ursprungliga avtalsvillkoren. Hyresavtalet innehöll

1. Egentligen är ett tidsbefraktningsavtal en kombination av hyres - och tjänsteavtal, eftersom befraktningsavtalet innefattar både hyra av fartyg och besättning, se Ramberg s. 89. För enkelhetens skull samt för att visa att den uppkomna rättsfrågan inte endast är förknippad med tidsbefraktning, kommer avtalet att benämnas som ett hyresavtal.

bl.a. en klausul som gav båda parterna rätt att frånträda avtalet om krig skulle utbryta mellan USA och Irak.² Vid tiden för den återupptagna förhandlingen var kriget mellan USA och Irak nära förestående och Hyresgivaren insåg att det vore olämpligt att återingå Hyresavtalet med krigsklausulen eftersom Hyrestagaren då skulle kunna säga upp avtalet efter en kortare tidsperiod utan att begå ett kontraktsbrott.

Cirka 15 månader efter Hyrestagaren återlämnat tankerfartyget utbröt kriget mellan USA och Irak och parterna blev, i och med krigsutbrottet, oeniga om den ursprungliga skadeståndsberäkningen.³ Hyresgivaren ville ha ersättning för utebliven vinst under hela den återstående avtalstiden, dvs. för ca fyra år. Hyrestagaren ville endast ersätta Hyresgivaren för utebliven vinst under tiden fram till krigsutbrottet, dvs. för ca 15 månader, eftersom Hyrestagaren vid krigsutbrottet skulle ha sagt upp Hyresavtalet om det fortfarande hade löpt.

Parterna vände sig återigen till skiljemannen och bad honom avgöra om Hyresgivaren var berättigad till ersättning för tiden efter krigsutbrottet. Skiljemannen ansåg att krigsutbrottet skulle ha fallit inom krigsklausulens tillämpningsområde samt att Hyrestagaren skulle ha sagt upp Hyresavtalet vid krigsutbrottet, om kontraktet fortfarande hade löpt. Skiljemannen gav motvilligt Hyrestagaren rätt och reducerade skadeståndet på grund av krigsutbrottet. Han ansåg *de lege ferenda* att det inte var rätt att skadeståndet skulle variera i storlek beroende på när den faktiska skadeståndsberäkningen genomfördes, men ansåg sig bunden av praxis. Hyrestagaren vann även i High Court och i ett enigt Court of Appeals. House of Lords delades i två läger och Hyrestagaren vann med minsta möjliga marginal, tre mot två.

Minoriteten i House of Lords ansåg att skadeståndsberäkningen skulle ske med utgångspunkt i förhållandena vid hävnings tidpunkten och att krigsutbrottet var irrelevant och skulle ignoreras. Värdet av ett förlorat kontrakt kan reduceras till följd av att det kan sägas upp om en viss händelse inträffar, men det ska, i vart fall vid

2. "If war or hostilities break out between any two or more of the following countries: USA, [...], Iraq, both Owners and Charterers shall have the right to cancel this charter."

3. Som Lord Walker träffande beskriver den uppkomna rättsfrågan "[...] a case in which a new point, not in either party's mind at (or soon after) the date of breach, has taken on a life of its own as the litigation has been prolonged". Golden Strait Corporation v. Nippon Yusen Kubishka Kaisha (The Golden Victory) [2007] UKHL 12 para. [42].

tidpunkten för hävningen, vara sannolikt att denna händelse kommer att inträffa under kontraktets återstående löptid, vilket inte var fallet här.⁴ Minoriteten ansåg att Hyresgivaren vid hävningstidpunkten hade förlorat ett hyreskontrakt med en återstående löptid om ca fyra år och att kontraktet var säljbart på denna basis. Skadeståndet skulle fixeras med utgångspunkt i förhållandena vid hävningstidpunkten eftersom det förelåg en tillgänglig marknad (abstrakt skadeståndsberäkning). Domstolen skulle annars åsidosätta viktiga principer som *förutsebarhet*, *slutlighet* och *effektiv tvistlösning*.⁵ Kommersiella parter har behov av att vid hävningstidpunkten kunna agera med utgångspunkt i vad som då är förutsebart. Minoriteten framhöll att om Hyrestagaren hade betalat skadeståndet direkt i samband med hävningen, så hade saken varit utagerad långt innan krigsutbrottet.⁶

Majoriteten i House of Lords grundade sitt beslut på att skadeståndets främsta funktion är att *kompensera den skadeståndsberättigade parten för sin faktiska förlust*, inte att överkompensera honom så att han hamnar i en bättre situation i jämförelse med om kontraktet hade genomförts avtalsenligt.⁷ Således ska man vid beräkning av vad en part har förlorat beakta alla faktorer som kan minska värdet av de kontraktuella rättigheter som har gått förlorade, inklusive sådana som inträffat efter hävningen.⁸

4. Para. [7] och [22]. Vid skiljeförfarandet framkom att det, vid tidpunkten för hävningen, endast var *merely a possibility* att krig skulle bryta ut mellan USA och Irak under Hyresavtalets återstående löptid.

5. Para. [23].

6. Para. [22].

7. Para. [38] och [83].

8. Para. [74]. Majoriteten hänvisade till ett engelskt rättsfall från år 1903, *Bwllfa and Merthyr Dare Steam Collieries (1891) Ltd v. Pontypridd Waterworks Co* [1903] AC 426, som rör ersättningsberäkningen till en markägare som till följd av skyddslagstiftning under en tidsperiod frantogs sin rätt att bryta kol på sin mark. Rättsfallet verkar aldrig tidigare ha nämnts i kontraktsrättslig doktrin. Frågan var om ersättningen skulle beräknas som ett engångsbelopp utifrån marknadspriset vid tidpunkten då lagen trädde i kraft eller om beräkningen skulle ske utifrån de faktiska marknadspriserna som kolet skulle betingat vid försäljning och som domarna vid tidpunkten för skadeståndsberäkningen hade tillgång till. Lord Macnaghten uttalade *"Why should he listen to conjecture on a matter which has become an accomplished fact? Why should he guess when he can calculate? With the light before him, why should he shut his eyes and grope in the dark?"* Skadeståndet beräknades utifrån det marknadspris som kolet hade betingat vid en försäljning. Att detta rättsfall användes som analogikälla har kritiserats i engelsk doktrin, se främst Reynolds s. 335 f. och Nicoll s. 95. Jfr dock Foxton s. 484.

2 Problemet

Rättsfrågan är vid vilken tidpunkt skadeståndsberäkningen ska genomföras. Det finns två sätt att se på den uppkomna situationen.

Å ena sidan kan man anse att den skadelidande partens förlust ska fastställas redan vid dess uppkomst eller i snar anslutning till denna, beräknat på den skadeståndsberättigade partens uppfyllnadsintresse. I så fall påverkar inte senare inträffade händelser ersättningens storlek. Skadeståndsberäkningen ska i ett sådant fall ske med utgångspunkt i de förhållanden som förelåg vid *hävningstidpunkten*.

Å andra sidan kan man anse att den skadelidande parten inte har rätt att bli ersatt för mer än den skada som han faktiskt lider. Eller uttryckt i kausalitetstermer, att krigsutbrottet inte var en nödvändig förutsättning för den skada som Hyresgivaren drabbats av efter att kriget bröt ut, och att man därför ska ta hänsyn till situationen såsom den skulle ha utvecklats om skadevällaren inte begått den skadevällande handlingen. Skadeståndsberäkningen ska med ett sådant synsätt ske med utgångspunkt i de förhållanden som förelåg vid *tidpunkten för genomförandet av den faktiska skadeståndsberäkningen*.

Att en händelse som inträffar lång tid efter hävningen, i detta fall ca 15 månader, ska påverka skadeståndsberäkningen kan för många jurister kännas konstigt. House of Lords dom leder, som minoriteten påpekar, till att viktiga kommersiella intressen som förutsebarhet, slutlighet och effektiv tvistlösning åsidosätts. Hyrestagaren sade dessutom upp Hyresavtalet i förtid med vetskap om att skadestånd för hela den återstående avtalstiden troligtvis skulle utgå, eftersom det vid tidpunkten för hävningen inte var sannolikt att krig mellan USA och Irak skulle bryta ut under Hyresavtalets återstående löptid. Hyrestagaren kalkylerade alltså med att behöva utge ett relativt högt skadestånd.

Frågan har dock fler aspekter. Vad hade hänt om kriget brutit ut en kort tid efter kontraktsbrottet, t.ex. någon vecka eller månad efter hävningen? Ska en hyrestagare

tvingas betala ett stort skadestånd trots att kontraktet endast skulle ha fortlöpt ett par dagar eller veckor till om kontraktet inte hävts?

Denna artikel syftar främst till att belysa de motstående intressena i the Golden Victory. I slutet av artikeln kommer jag att göra en prognos om hur jag tror att svenska Högsta domstolen skulle avgöra frågan.

3 Utgångspunkten för skadeståndsberäkningen i svensk rätt

I svensk lag saknas allmänna regler om beräkning av kontraktuellt skadestånd. Man är hänvisad till okodifierade allmänna avtalsrättsliga principer och rättspraxis.⁹

Syftet med skadeståndet är att försätta den skadeståndsberättigade parten i samma ekonomiska ställning som om avtalet hade fullgjorts enligt sitt innehåll.¹⁰ Det är en logisk följd av principen om pacta sunt servanda eftersom de ekonomiska förväntningar som löftet gett upphov till ska tillgodoses.¹¹ Det förekommer en mängd olika definitioner av det s.k. positiva kontraktsintresset. Utgångspunkten kommer klart till uttryck i Principles of European Contract Law (PECL) artikel 9:502:

”The general measure of damages is such sum as will put the aggrieved party as nearly as possible into the position in which it would be if the contract had been duly performed. Such damages cover the loss which the aggrieved party has suffered and the gain of which it has been deprived.”

För att bestämma det positiva kontraktsintresset får man jämföra det hypotetiska händelseförloppet - dvs. hur situationen skulle ha sett ut om den skadevållande parten inte begått kontraktsbrottet - med det verkliga händelseförloppet - dvs. hur situationen faktiskt utvecklade sig.¹² Genom denna differens får man fram skadeståndsbeloppet. Skadeståndet ska motsvara den skadeståndsberättigade partens förlust samt de utlägg

9. Ramberg & Ramberg s. 219.

10. Se t.ex. Taxell s. 173 och Ramberg & Ramberg s. 237.

11. Ramberg & Ramberg s. 234.

12. Ramberg & Ramberg s. 237 samt Taxell s. 173.

och kostnader som parten har haft med anledning av kontraktsbrottet. Skadeståndets syfte är att kompensera den skadeståndsberättigade parten för att avtalet inte har fullgjorts på riktigt sätt. Syftet är inte att bestraffa den skadevållande parten.¹³ Detta innebär att den skadeståndsberättigade normalt inte ska tjäna på att kontraktet inte fullgjorts enligt sitt innehåll.

3.1 Efterföljande omständigheter vid abstrakt skadeståndsberäkning

Den skadelidande parten har en skyldighet att begränsa sin skada. Som ett utflöde av denna skyldighet ska den skadelidande parten genomföra en täckningstransaktion, om det föreligger en tillgänglig marknad för de kontraktuella rättigheter som gått honom förlorad, vilket det gjorde i *the Golden Victory*.¹⁴ Eftersom Hyresgivaren i *the Golden Victory* inte genomförde en täckningstransaktion ska skadeståndet baseras på en s.k. abstrakt skadeståndsberäkning, dvs. differensen mellan den hyra som stadgas i Hyresavtalet och vad tankerfartyget skulle ha generat i hyra på marknaden vid tidpunkten för hävningen.¹⁵

Det är osäkert vad som gäller om abstrakt skadeståndsberäkning vid långvariga avtal. Antingen kan hyresdifferensen avse hela Hyresavtalets återstående löptid eller endast tiden fram till krigsutbrottet. Kurt Grönfors anser att skadeståndet *normalt* ska utgöra hyresdifferensen för den resterande kontraktstiden.¹⁶ Han ger emellertid ingen anvisning om vad som är *onormalt*. Att hyresdifferensen ska beräknas som differensen mellan hyran stipulerad i Hyresavtalet och marknadshyran vid *tidpunkten för hävning* är klart. Detta är utgångspunkten i köplagen. Det bärande skälet är att den skadeståndsberättigade själv ska stå risken för prisfluktuationer efter tidpunkten för hävning.¹⁷ Eftersom hyresavtal är snarlika köpavtal i detta avseende, ligger det nära till hands att göra en analogi. Även enligt internationella köplagen (CISG), PECL och UNIDROIT Principles är marknadspriset vid hävningstidpunkten avgörande för

13. Se Herre s. 299 och Taxell, Avtal och rättsskydd, s. 351.

14. Herre s. 569 ff. Se också Grönfors, s. 271, som anför att en befraktare, liksom vilken annan skadelidande som helst, har en plikt att begränsa sin skada, vilket innebär att befraktaren ska försöka genomföra en täckningstransaktion.

15. Köplagen 69 §, CISG art. 76, PECL art. 9:507 och UNIDROIT Principles art. 7.4.6.

16. Grönfors s. 271.

17. Herre s. 516 f.

prisdifferensen i samband med en abstrakt skadeståndsberäkning.¹⁸ Även i svensk doktrin anses att skadeståndet ska utgöra skillnaden mellan den avtalade hyran och den vid tidpunkten för hävningen gällande marknadshyran.¹⁹

Köplagens regler om täckningstransaktioner är avsedda för köp av varor. En skadelidande part kan gå ut på marknaden och införskaffa en identiskt, eller nästintill identisk, vara och genom denna transaktion fixera sin förlust.²⁰ Vid långvariga avtal föreligger en försvårande parameter; varaktigheten. Varken köplagen eller övriga ovan nämnda regelverk ger vägledning för varaktiga avtal. Samma problematik som i the Golden Victory kan uppstå vid köpeavtal. Ta situationen att en leverantör och en beställare ingår ett treårigt leveransavtal. Kontraktet hävs av leverantören efter ett år på grund av beställarens kontraktsbrott och innan skadeståndsersättning utges införs förbud mot att sälja och köpa den aktuella varan. Är förbudet relevant för att bestämma skadeståndet, trots att det införts efter hävningstidpunkten?

Ett annat sätt att beräkna Hyresgivarens förlust är att ta utgångspunkt i det marknadsvärde som de förlorade kontraktuella rättigheterna hade vid hävningstidpunkten, dvs. vad de kontraktuella rättigheterna skulle ha betingat vid en försäljning. Minoriteten tog fasta på att Hyresgivaren vid hävningstidpunkten hade förlorat ett hyreskontrakt med en återstående hyrestid om ca fyra år och att kontraktet var säljbart på denna basis. Hyresgivaren presenterade dock inte någon bevisning om att tankerfartyget var på väg att säljas med Hyresavtalet vid kontraktsbrottet. Om sådan bevisning hade förebringats, är det möjligt att skadeståndet hade kunnat beräknas på denna basis.²¹

18. CISG art. 76, PECL art. 9:507 och UNIDROIT Principles art. 7.4.6.

19. Grönfors s. 271. Se också Michelet, s. 60, som refererar till Koch Marine Inc v D'Amica Società di Navigazione A.R.L. (The Elena D'Amico) [1980] 1 Lloyds's Rep. 75 och anför att *"dette tap vil normalt bli å beregne ut fra markedforskjeller på kanselleringsstidpunktet"*.

20. [2007] UKHL 12 para. [80]. Se även Nicoll, s. 93 f.

21. Liu, The Date for Assessing Damages for Loss of Prospective Performance under a Contract, s. 274 f.

3.2 Konkurrerande skadeorsaker

Viss ledning kan hämtas från diskussionen om konkurrerande skadeorsaker, när den första skadehändelsen beror på vållande medan den senare skadehändelsen beror på en kasuell faktor, dvs. inte har orsakats av vållande. Frågan är vilken betydelse den senare kasuella faktorn har för den skadevållande partens skadeståndsskyldighet. På samma sätt som i *the Golden Victory*, uppkommer frågan om i vad mån ersättningskravet påverkas av efterföljande omständigheter.

I NJA 1950 s. 650 blev en posttjänsteman arbetsförmögen på grund av att han blev påkörd. Ungefär en månad därefter drabbades han av magsår. Händelserna – som inte stod i samband med varandra – medförde var och en för sig full arbetsförmåga. Tvisten rörde hur stor ersättning trafikförsäkringsföreningen skulle utge till Posten för att den betalade ut full lön till tjänstemannen under dennes sjukskrivning. Samtliga justitieråd kom fram till att det senare uppkomna magsåret inverkade på ersättningens storlek och att trafikförsäkringsföreningen inte skulle utge hela ersättningen för den tid som sjukfrånvaron orsakats av magsår. Beslutet motiverades av att tjänstemannen *skulle ha blivit arbetsförmögen oavsett trafikskadan* och att trafikföreningen endast ansvarade för sådant som avsåg trafikskador. HD ansåg alltså – i likhet med majoriteten i *the House of Lords* i *the Golden Victory* – att man skulle ta hänsyn till händelser som inträffat efter skadetidpunkten. Justitierådet Gösta Walin ansåg att skadeståndsskyldighet inte alltid står i överensstämmelse med den framtida händelseutvecklingen och att en skadeståndsskyldig får finna sig i att betala vad som blivit fastställt, även om senare inträffade omständigheter gör att skadeståndet synes för högt. Walin ansåg dock att omständigheter som uppkommit *före domen* både kan och bör beaktas vid beräkning av skadeståndet.

I NJA 2009 s. 104 hade en distriktssköterska skadats i en trafikolycka år 1992, vilket gjorde henne helt arbetsförmögen.²² För denna skada fick hon bl.a. månatlig trafikskadeersättning för inkomstbortfall av Folksam. Distriktssköterskan drabbades år 2000 av hjärtstillestånd som, om hon inte redan varit arbetsförmögen, skulle ha medfört full arbetsförmåga. Det förelåg inget samband mellan skadorna. Folksam ville

22. För en längre diskussion av detta rättsfall hänvisas till Andersson s. 1 samt Carlsson s. 259.

upphöra med månadsutbetalningarna till distriktssköterskan eftersom hon från och med hjärtstilleståndet skulle ha varit arbetsoförmögen oavsett trafikskadan och att det därför inte förelåg någon trafikskadebetingad inkomstförlust. Utgångspunkten vid skadeståndsberäkningen för personskador är att den skadeståndsberättigade genom ersättningen ska försättas i samma situation som om skadan inte hade inträffat (differensmetoden). HD ansåg att skadan kan anses vara ”färdig” redan när personskadan uppkommit eller när arbetsoförmågan har inträtt och att den uppkommande inkomstförlusten därefter ska beräknas med utgångspunkt i denna arbetsförmåga utan beaktande av senare kasuella händelser. Frågan avgjordes med hjälp av praktiska överväganden och rimlighetsresonemang. HD konstaterade att det inte kunde antas medföra besvärande konsekvenser för försäkringsbolagen att utbetala ersättning, även om en senare kasuell faktor inträffat. Om trafikskadeersättningen påverkades av senare inträffade händelser, så skulle det medföra avsevärd sänkning av den ersättningsberättigades inkomst och påverka hennes ekonomiska trygghet. Om en ersättningsberättigad på grund av sjukdom utan egen skuld skulle förlora trafikskadeersättning trots att själva arbetsförmågan inte har ändrats, finns det en risk att vissa ersättningsberättigade skulle underlåta att söka vård. Dessutom framhöll HD att om det inte varit fråga om månatliga utbetalningar, utan om ett engångsbelopp för framtida inkomstförlust, så skulle en framtida händelse inte kunna beaktas eftersom en sådan ersättning inte får sänkas. Till skillnad från majoriteten i the House of Lords i the Golden Victory, bortsåg alltså HD från den senare hjärtinfarkten och bestämde att Folksam skulle fortsätta utge trafikskadersättning.

I NJA 1950 s. 650 och NJA 2009 s. 104 kommer HD till olika slutsatser avseende relevansen av en senare kasuell faktor. I 2009 års fall ville HD att den ersättningsberättigade parten – en sjuk kvinna som var i stort behov av ersättningen – inte skulle drabbas av det senare inträffade förhållandet. HD la inte fram en allmän princip om hur senare kasuella faktorer ska bedömas. Det är således tveksamt vad som gäller för fall där omständigheterna skiljer sig från de i NJA 2009 s. 104, t.ex. vid kontraktsbrott eller när båda parter är näringsidkare.²³ Genom domen visar HD att

23. Se Carlsson, s. 271, som diskuterar prejudikatverkan av NJA 2009 s. 104.

kausalitetsargumenten i vissa fall är otillräckliga och att frågan istället ska avgöras med hjälp av skälighetsavvägningar.

Sambandet mellan konkurrerande skadeorsaker och abstrakt skadeståndsberäkning är inte ingående utredd i doktrin.²⁴ Knut Rodhe anser att domaren ska beakta avvikelser från det normala händelseförloppet när han bedömer det hypotetiska händelseförloppet och avgör den skadelidande partens förlust.²⁵ Jan Heller förefaller tvärtom anse att efterföljande avvikelser inte ska beaktas vid skadeståndsberäkningen.²⁶

3.3 Övrig rättspraxis

I det norska rättsfallet Rt. 1923 s. 93 hade en säljare i maj 1916 sålt 400 ton salt för leverans i juni. Exporttillstånd skulle ombesörjas av köparen. Den 9 juni informerades säljaren om att det förelåg förbud mot att leverera salt till köparen som saknade erforderligt tillstånd. Den 26 juni sade säljaren upp avtalet med hänvisning till förbudet. Høyesterett ansåg att uppsägningen utgjorde avtalsbrott eftersom köparen haft möjlighet att skaffa exporttillståndet innan leveranstiden löpt ut. Säljaren behövde dock inte betala skadestånd till köparen *da det i den efterföljande tid viste sig att saadan levering ikke vilde kunnet finde sted*. Det visade sig nämligen att köparen inte erhöll exporttillståndet förrän den 30 juni, vilket var för sent för att säljaren skulle kunna leverera saltet inom leveranstiden. Høyesterett beaktade alltså – i likhet med majoriteten i House of Lords i the Golden Victory - händelser efter skadetillfället vid skadeståndsberäkningen. Rättsfallet skiljer sig på ett par punkter från The Golden Victory; främst genom att den efterföljande omständigheten inträffade några få dagar efter den felaktiga uppsägningen. Det är intressant att Høyesterett valde att vid ett momentant köp – som alltså inte var varaktigt – beakta senare inträffade omständigheter istället för att bestämma skadeståndet med utgångspunkt i de förhållanden som förelåg vid kontraktetsbrottet.

24. Hellner s. 322 f.

25. Rodhe, s. 488, hänvisar till Arnholm, i TfR 1941, s. 508 f., som förefaller dela inställningen att efterföljande händelser ska beaktas. Arnholm har dock gjort en helomvändning i senare utgiven doktrin. I Privatrekt, s. 306 f., anser han att en skadevällande part inte kan åberopa händelser inträffade efter att partens skadeståndsansvar uppkommit. Några bärande argument för sina olika ställningstaganden anför Arnholm inte utan han nöjer sig med att konstatera att det *”kan anføres grunner for begge løsninger”*.

26. Hellner s. 322 f.

I AD 1977 nr 80 sade arbetsgivaren upp arbetstagaren till en viss dag utan saklig grund. Arbetsgivaren hade vid ett senare tillfälle kunnat säga upp arbetstagaren med saklig grund på grund av arbetsbrist. AD tog hänsyn till arbetsbristen som uppkom efter den felaktiga uppsägningen och begränsade arbetsgivarens skadeståndsskyldighet. Arbetstagaren ansågs inte ha tillfogats någon ekonomisk skada efter den tidpunkt vid vilken hon hade kunnat sägas upp på grund av arbetsbrist.²⁷ AD 1977 nr 80 visar att arbetstagarens skadeståndsanspråk inte fixeras vid tidpunkten för den felaktiga uppsägningen utan påverkas av efterföljande omständigheter.

4 Intresseavvägning

4.1 Syftet med den abstrakta skadeståndsberäkningen

Den abstrakta skadeståndsberäkningen är ett undantag från principen om att ersättning utgår enbart för faktiska förluster.²⁸ Den skadelidande parten kan genom en abstrakt skadeståndsberäkning få högre ersättning än vad som motsvarar hans faktiska förlust. I och med att regeln är klar beträffande den avgörande tidpunkten för prisdifferensen, har lagstiftaren tillhandahållit en lättillämplig och förutsebar ersättningsordning som komplement till faktiskt genomförda täckningstransaktioner.²⁹

Utformning av den abstrakta skadeståndsberäkningen talar för att Hyresavtalets återstående löptid ska avgöras med utgångspunkt i förhållandena vid hävningstidpunkten. Mot en sådan tillämpning kan invändas att den abstrakta skadeståndsberäkningen endast har till syfte att fördela risken för framtida prisförändringar genom att fastställa skillnaden mellan priset enligt det ursprungliga avtalet och marknadspriset vid tidpunkten för hävningen, vilket inte hindrar att man beaktar andra omständigheter än prisförändringar.

27. Lunning s. 717.

28. Prop. 1988/89:76 s. 196.

29. Herre s. 518 och s. 573.

I doktrin finns olika åsikter om vad som gäller vid en abstrakt skadeståndsberäkning när den skadeståndsskyldiga parten kan visa att förlusten *de facto* är mindre.³⁰ En absolut rätt till den abstrakta skadeståndsberäkningen skulle i detta fall innebära att Hyrestagaren inte skulle ha rätt att föra bevisning om att Hyresavtalet skulle ha sagts upp i förtid. En sådan tillämpning är sannolikt alltför formalistisk och skulle i vissa fall kunna leda till stötande resultat.

4.2 Intresset av materiell rättvisa

En grundläggande förutsättning för att skadestånd ska utgå är att kontraktsbrottet orsakat skada, d.v.s. att det föreligger kausalitet mellan kontraktsbrottet och skadan.³¹ Att beakta efterföljande omständigheter ligger i linje med detta, nämligen att skadeståndet ska motsvara det positiva kontraktshintresset men inte mer. Vi kan se att domstolarna, i ovanstående praxis, har valt att beakta efterföljande omständigheter - med undantag för NJA 2009 s. 104. Vi vet med facit i hand att Hyrestagaren skulle ha haft rätt att säga upp avtalet i förtid på grund av krigsutbrottet och att han faktiskt skulle ha gjort det. Hyresgivaren skulle bli överkompenserad om inte domstolen beaktade krigsutbrottet vid skadeståndsberäkningen.

4.3 Intresset av förutsebarhet

I praktiken föreligger sällan absolut förutsebarhet. Den skadeståndsberättigade parten kan aldrig helt säkert veta hur stor ersättning som kommer att utgå. Han måste t.ex. kunna styrka att kontraktsbrott föreligger samt adekvat orsakssamband mellan vållandet och skadan. Den kontraktsbrytande parten måste också vara solvent för att den skadeståndsberättigade parten ska kunna utfå sin ersättning. Rättssystemet bygger dock på tanken att det ska vara så transparent att en part på förhand ska kunna bedöma hur stort skadestånd som kommer att utgå. Kontraktsrättens principer, normer och

30. Se härom Herre, s. 506 f., som hänvisar till Hellner, s. 321 f, som verkar förespråka att en absolut rätt till den abstrakta skadeståndsberäkningen föreligger. Se även Almén, s. 338, som inte anser att den abstrakta skadeståndsberäkningen innebär att skadevållaren har förlorat sin rätt att visa att den skadeståndsberättigade partens förlust har varit mindre än vad den skadelidande gör anspråk på.

31. Håstad s. 203.

tillämpning syftar till att främja marknadsekonomins behov.³² Förutsebarhet är grundläggande för en fungerande marknad. Kommersiella parter har ett skyddsvärt behov av att kunna bedöma de ekonomiska konsekvenserna av avtalsbrott och agera utifrån sådana bedömningar.³³

I the Golden Victory var det inte möjligt för parterna att vid hävningstidpunkten förutse att USA skulle invadera Irak.³⁴ Till följd av majoritetens beslut i House of Lords, kommer skadeståndet att variera beroende på när skadeståndsberäkningen genomförs och detta innebär att förutsebarheten för kommersiella parter minskar. Detta är den främsta invändningen mot House of Lords dom.³⁵

Minoriteten i House of Lords ansåg att domstolen i vissa fall kan beakta efterföljande händelser, t.ex. vid personskador, men att hänsyn inte ska tas till efterföljande händelser om det föreligger en tillgänglig marknad för de kontraktuella rättigheter som förlorats. Detta eftersom den icke kontraktsbrytande parten har ett stort behov av förutsebarhet till följd av sin skyldighet att begränsa sin förlust. Det argumenterades för att den skadeståndsberättigades förlust fixeras i och med att skadebegränsningsskyldigheten inträder.³⁶ Mot ett sådant resonemang kan riktas kritik. Principen om skadebegränsning har till syfte att begränsa skadeståndsskyldigheten. Den innebär endast att om den skadeståndsberättigade parten inte handlar på ett visst sätt, så ersätts en mindre del av den förlusten. Principen medför inte att den skadeståndsberättigade parten kan få mer skadestånd än den faktiska förlusten.³⁷

I Golden Victory vidtog inte Hyresgivaren några aktiva åtgärder för att begränsa sin förlust, han gjorde ingen täckningstransaktion. Man skulle kunna säga att han inte hade agerat i förlitan på förutsebarheten.³⁸ Även ett beslut att vara passiv – och inte genomföra en täckningstransaktion utan förlita sig på rätten till abstrakt skadestånd -

32. Taxell, Princip och verklighet - tankar om skadestånd, s. 2.

33. Taxell s. 45. Se även Treitel s. 16 ff., Peel s. 1036 och Reynolds s. 337 f.

34. [2007] UKHL 12 para. [7].

35. Se bl.a. Treitel s. 16 ff., Peel s. 1036 och Coote s. 510.

36. Se bl.a. Liu, s. 18 f., Liu, The Date for Assessing Damages for Loss of Prospective Performance under a Contract, s. 275 och [2007] UKHL 12 para. [58].

37. Liu s. 20.

38. Foxton s. 484.

grundas emellertid på en kalkyl som är beroende av förutsebarhet beträffande den rättsliga ställningen.

Behovet av förutsebarhet varierar i olika typer av kontrakt. I det aktuella tidsbefraktningssavtalet innebar krigsklausulen en inbyggd osäkerhet; man kan säga att Hyresavtalet under hela löptiden var osäkert.³⁹ Om Hyresgivaren accepterat en sådan osäkerhet, varför skulle han plötsligt, vid tidpunkten för hävningen, ha ett behov av förutsebarhet? Ska omvandlingen av Hyresgivarens osäkra krav på prestation till krav på skadestånd förbättra Hyresgivarens position?

Att fullt ut beakta händelser efter hävningstidpunkten leder till att domstolen ska ta hänsyn inte bara till avtalade osäkerheter utan även till andra framtida händelser, som är till fördel för skadevållaren.⁴⁰ Detta skulle kunna äventyra intresset av förutsebarhet.

4.4 Intresset av effektiv tvistlösning

Tvistlösning blir mindre effektiv om man vid skadeståndsberäkningen ska ta hänsyn till omständigheter som inträffar efter hävningen. Den skadeståndsskyldiga parten har i sådant fall intresse av att fördröja en uppgörelse; han riskerar aldrig att betala ett högre skadestånd men varje ny händelse kan medföra att skadeståndet minskar.

Det är inte önskvärt med fördröjda förlikningsförhandlingar, domstols- och skiljeförfaranden.⁴¹ Ytterligare en oönskad konsekvens är att den skadeståndsberättigade parten kan känna sig tvingad att snabbt inleda skilje- eller domstolsförfarande utan att först uttömma möjligheterna till en frivillig uppgörelse. Som minoriteten i House of Lords påpekar, skulle tvisten inte ha uppstått om den skadevållande parten direkt hade betalt sin skuld.

Låt oss anta att Hyresgivarens skadestånd bestämdes kort efter hävningstidpunkten genom en domstolsprocess. Skulle Hyrestagaren kunna begära resning eller en ny

39. [2007] UKHL 12 para. [59].

40. Coote s. 510 f. och Treitel s. 17.

41. Se bl.a. Reynolds s. 338, Peel s. 1036 och Coote s. 510.

prövning, med stöd av *factum superveniens*, på grund av krigsutbrottet?⁴² Det är oklart vad som gäller i ett sådant fall.⁴³ I denna korta artikel saknas utrymme för denna diskussion och jag vill endast framhålla riskerna för stor osäkerhet under en längre tid samt för fler processer. Att beakta efterföljande omständigheter, även efter en lagakraftvunnen dom, kan ses som den extrema motsatsen till att helt bortse från efterföljande omständigheter.

4.5 Sammanfattande om intresseborttagningarna

Att inte beakta efterföljande omständigheter tillgodoser intresset av förutsebarhet. Kommersiella parter skulle kunna bedöma sin rättsliga position och agera utifrån den. En sådan ordning bidrar till effektiva och snabba uppgörelser. Om intresset av förutsebarhet drivs för långt, blir rättssystemet schabloniserat, vilket i sin tur kan medföra orättvisa resultat i form av bl.a. överkompensation.

Alternativet, att beakta händelser som inträffar efter hävningstidpunkten, medför att skadeståndet fastställs till den i efterhand konstaterbara skadan och den skadeståndsberättigade blir varken över- eller underkompenserad. Detta tillgodoser behovet av materiell rättvisa. Om intresset av materiell rättvis drivs för långt, kommer kommersiella parter att befinna sig i en osäker position under lång tid, vilket är transaktionsekonomiskt ineffektivt. Dessutom ger det den skadeståndsskyldiga parten incitament att fördröja uppgörelser och den skadeståndsberättigade parten incitament att initiera domstols- eller skiljeförfarande onödigt snabbt.

5 Praktiska mellanlösningar

Det finns alternativ till extrempositionerna att helt bortse från respektive fullt ut beakta händelser efter hävningstidpunkten.

42. Se Reynolds som på s. 340 ställer sig samma fråga.

43. För det första måste man avgöra om de efterföljande omständigheterna ska anses utgöra nya omständigheter (*factum superveniens*) eller anses omfattas av den första domens rättskraft (prövningstillstånd eller resning). Se Ekelöf, s. 200 ff., för en diskussion om vad som anses utgöra *factum superveniens*. Se också Kallenberg, s. 1433, och jfr med Agge, s. 286.

5.1 Sannolikhetsanalys vid tidpunkten för hävningen

I House of Lords pekade minoriteten på ytterligare en lösning på problemet, nämligen att värdet av ett förlorat kontrakt ska reduceras till följd av att det kan sägas upp om en viss händelse inträffar, under förutsättning att det vid tidpunkten för hävningen är sannolikt att denna händelse kommer att inträffa under resterande avtalad kontraktstid.⁴⁴ Om det vid tidpunkten för hävningen t.ex. förelåg en 60 procentig risk för att krig skulle utbryta, så skulle Hyresgivarens skadestånd minskas med 60 procent. Man tar alltså sin utgångspunkt i förhållandena vid tiden för hävningen utan att Hyresgivaren blir överkompenserad genom skadeståndet. Därigenom tillgodoses intressena av förutsebarhet, materiell rättvisa och effektiv tvistlösning.

Det finns dock praktiska nackdelar med denna lösning. Det är vanligtvis svårt att i efterhand bedöma hur stor sannolikhet som förelåg för att en viss händelse skulle inträffa under en specifik tidsperiod när man i efterhand har ”facit” avseende den verkliga händelseutvecklingen. När det rör sig marknadsnoterade risker råder inte samma problematik; av marknadsnoteringarna framgår hur marknaden värderat sannolikheten för negativa händelser.⁴⁵

5.2 Händelser i nära anslutning till hävningstidpunkten

Det är svårt att avgöra inom vilken tidsrymd efterföljande händelser ska beaktas. En lämplig avgränsning kan vara att beakta efterföljande händelser som inträffar inom skälig tid från hävningen av avtalet, om den skadelidande parten inte har vidtagit en täckningstransaktion. Det rör sig här om samma skäliga (korta) tid som den skadeståndsberättigade parten har på sig att genomföra en täckningstransaktion. En sådan ordning kan motiveras av att förlusten kan påverkas så länge som den skadeståndsberättigade har rätt att påverka skadeståndet genom att göra en täckningstransaktion. Förlusten skulle, som HD uttrycker det i NJA 2009 s. 104, vara ”färdig” i och med att den skäliga tiden gått till ända.

44. [2007] UKHL 12 para. [22].

45. Se Nicoll, s. 94, som anser att parametern varaktighet inte lika direkt kan avläsas av marknaden.

En sådan ordning utgör en lämplig riskfördelning mellan parterna, eftersom den skadeståndsberättigade parten inte skulle sväva i osäkerhet under en lång tidsperiod, samtidigt som de mest uppenbart orättvisa situationerna skulle undvikas, eftersom händelser som inträffar i nära anslutning till tidpunkten för hävning skulle kunna beaktas.

6 Avslutning och prognos

Ett avtal består av rättigheter och skyldigheter som kan omsättas genom att vidareförsäljas. Ett avtal har därför vid varje tidpunkt ett bestämt värde. Hyresgivaren i the Golden Victory argumenterade för att han hade förlorat ett hyresavtal med en återstående löptid om ca fyra år, som hade ett visst värde, dvs. som hade kunnat överlåtas. Därigenom ville Hyresgivaren övertyga domstolen om att avtalet hade ett marknadsvärde som han hade rätt att få kompensation för när Hyrestagaren begick ett kontraktsbrott. Hyresgivaren lyckades inte övertyga majoriteten i House of Lords. Det är möjligt att Hyresgivaren hade fått framgång om han kunnat presentera bevisning om att Hyresavtalet skulle ha överlåtit till ett visst värde om inte Hyresgivarens kontraktsbrott ägt rum.

Min prognos är att Högsta domstolen skulle komma till samma resultat som House of Lords, dvs. att Högsta domstolen skulle beakta händelser efter hävningstidpunkten. Förutsebarhet och effektiv tvistlösning är viktiga intressen men jag tror att intresset av materiell rättvisa i detta fall skulle väga tyngre. Jag tror att domarna i Högsta domstolen – i likhet med majoriteten i House of Lords – har svårt att blunda för det verkliga händelseförloppet när de vet hur det utvecklade sig.

Källförteckning

Offentligt tryck

Prop. 1988/89:76 – Om ny köplag

Litteratur

Agge I Bidrag till läran om civildomens rättskraft. Lund 1932

Almén T & Ekelund, R Om köp och byte av lös egendom: kommentar till lagen den 20 juni 1905. 4 uppl. Stockholm 1960 (cit: Almén)

Andersson H Kausalitetskonkurrens – konkurrens mellan teoretisk, logisk kalkylering och praktisk, värderingsmässig ansvarsbedömning. Pointlex april 2009

Arnholm C J Noen bemerkninger om erstatningsansvar i kontraktsforhold. TfR 1941 s. 508

- Privatrett III, Almindelig obligasjonsrett. 2 uppl. Oslo 1974

Carlsson M Skadeståndsrättslig sambandsvärdering - en kursändring. JT 2009-10 NR 2, s. 259-274

Coote B Breach, Anticipatory Breach or the Breach Anticipated. 123(OCT) LQR 2007 s. 503

Ekelöf P O & Bylund T & Edelstam H Rättegång III. 7 uppl. Stockholm 2006 (cit: Ekelöf)

Foxton D Damages for Late and Early Redelivery under Time Charterparties. LMCLQ 2008 s. 461

Grönfors K Sjölagens bestämmelser om godsbefordran. Stockholm 1982

Hellner J Beräkning och begränsningar av skadestånd vid köp. TfR 1966 s. 322

Herre J Ersättningar i köprätten - Särskilt om skadeståndsberäkningen. Stockholm 1996

Håstad T Köprätt och annan kontraktsrätt. 6 uppl. Uppsala 2009

Kallenberg E Svensk Civilprocessrätt II. Lund 1923-1939

Lunning L Anställningsskydd. 9 uppl. Stockholm 2006

Michelet H P Håndbok i tidsbefraktning. Sjørettsfondet 1997

Nicoll C The Available Market Rule and Period Charters; *Golden Strait Corp v. Nippon Yusen Kubishka Kaisha*. 2008. JBL 2008, 1, s. 91

Peel E Treitel on the Law of Contract. 12 uppl. London 2007

Ramberg C Kontraktstyper. Stockholm 2005 (cit: Ramberg)

Ramberg J & Ramberg C Allmän Avtalsrätt. 8 uppl. Vällingby 2010 (cit: Ramberg & Ramberg)

Reynolds F The Golden Victory - A Misguided Decision. 38 Hong Kong Law Journal 2008 s. 333

Rodhe K Obligationsrätt. 1:3 uppl. Lund 1994

Taxell L E Avtal och rättsskydd. Åbo 1972

- Skadestånd vid avtalsbrott. Åbo 1993 (cit: Taxell)

Princip och verklighet - tankar om skadestånd. JFT 1998 s. 1

Treitel G H Assessment of Damages for Wrongful Repudiation. 123(JAN) LQR 2007 s. 9

Liu Q Accepted Anticipatory Breach: Duty of Mitigation and Damages Assessment. LMCLQ 2006 s. 17 (cit: Liu)

- The Date for Assessing Damages for Loss of Prospective Performance under a Contract. LMCLQ 2007 s. 273

Rättsfallsregister

Högsta domstolen

NJA 1950 s. 650

NJA 2009 s. 104

Arbetsdomstolen

AD 1977 nr 80

Engelska rättsfall

Bwllfa and Merthyr Dare Steam Collieries (1891) Ltd v Pontypridd Waterworks Co

[1903] AC 426

Golden Strait Corporation v Nippon Yusen Kibushka Kaisha (The Golden Victory)

[2007] UKHL 12

Koch Marine Inc v D'Amica Società di Navigazione ARL (The Elena D'Amico) [1980]

1 Lloyds's Rep. 75

Norska rättsfall

Rt. 1923 s. 93